

Översikter och meddelanden

Det uni-in-de-duktiva tricket

Termen i rubriken är inspirerad av "the unitarian trick", en radikal förenklingsoperation i den högre matematiken. Den skall här, lämpligen förkortad till UIDDT, användas för att beteckna en del statsvetenskapliga motsvarigheter på något lägre teoretisk nivå, som ingår i en form av låtsasvetenskaplighet, som under senare år brett ut sig inom svensk statsvetenskaplig forskning.

Den problematik, som statsvetarna sökt att förenkla med hjälp av UIDDT, har uppstått som en följd av den ökade teoretiska ambitionsnivå, som drivits fram av inflytelserika handledare och kompetensbedömare vid de statsvetenskapliga institutionerna under det senaste decenniet. Denna ambitionsnivå har i praktiken visat sig mycket svår att förena, dels med den konkreta verklighet statsvetare studerar, dels med den bristfälliga vetenskapsteoretiska och statistiska kunskapsnivån hos sagda handledare och kompetensbedömare. En forskare, som använder för statsvetenskaplig forskning väl anpassade metoder, approacher och språkbruk, kan råka illa ut helt enkelt därför att hans specimen inte ser tillräckligt "vetenskapliga" ut. Där finns kanske för lite abstrakt teoriesonemang, för få korrelationskoefficienter och alls ingen faktoranalys. Den statistiskt inkompetente bedömarens begriper kanske rent av vad det handlar om. Detta är definitivt inte bra.

Det är under sådana förhållande naturligt att unga forskare av rent taktiska skäl ger sig in på metoder och approacher, som dåligt rimmar med de problem och forskningsfält, som de studerar. Det är då som de tillgriper UIDDT för att ge sina forskningsrapporter en teoretisk överbyggnad tillräckligt abstrakt för att imponera på bedömningsetablissemangen.

Den konventionella vetenskapsteoretiska idealmodell, som den teorimedvetne politologen i denna situation strävar att uppfylla, kan i grova drag beskrivas med den i fig 1 konstruerade principskissen. De tre yttre ringarna i den och pilarna mellan dessa kan vi kalla för den kanoniska modellen. Det är, som framgår av texten på ringarna och på pilarna, fråga om en cirkulär forskningsprocess, där man från "generella teorier" "deducerar" "prövbara hypoteser", vilka man sedan prövar genom

"observation" av verkligheten. Denna empiriska prövning resulterar i "verifikation" eller "falsifikation" av hypoteserna och detta leder i sin tur via "induktion" till förstärkning och utveckling av den generella teorien, om det är fråga om verifikation och tvärt om, om det gäller falsifikation. Mer komplicerade situationer bortser vi här ifrån.

Vi bortser även från den mera sofistikerade vetenskapsteoretiska och epistemologiska diskussion, som i den filosofiska litteraturen förekommer om dessa termer och begrepp, bl a om det över huvud taget förekommer någon verklighet att applicera dem på. Vi utgår alltså från att de i skissen förekommande termerna betecknar realiteter inom i varje fall de mera vetenskapsteoretiskt etablerade "hårda" naturvetenskaperna. Frågan är emellertid om och i vilken utsträckning de äger relevans inom de "mjukare" samhällsvetenskaperna och speciellt inom statskunskapen. Min tes är att denna relevans är mycket liten och i många fall helt obefintlig. Jag illustrerar denna uppfattning med de tre överlappande ringarna i skissens mitt. De symboliserar statsvetarens ur teoretisk synpunkt hopplösa situation, där teori, hypotes, verifikation, induktion och deduktion blir nästan samma sak. Hans begränsade reella forskningsmodell rymmer inte alla dessa begrepp som separata och meningsfulla sorteringsboxar. Jag skall i det följande närmare utveckla vad jag menar.¹

Man kan t ex fråga sig om det finns någonting inom statsvetenskapen, som kan kallas för "generell teori" i samma mening som inom naturvetenskaperna dvs den mening termen "teori" vanligen har i de vetenskapsteoretiska standardverken. Riktigt generella teorier är väl egentligen bara de, som direkt och indirekt gäller grundämnenas och energiens egenskaper. Sådana teorier förutsätts ha obegränsad giltighet i tid och rum. Kan någon visa att en sådan teori inte stämmer eller inte stämt någon stans i världsrymden nu eller för miljarder ljusår sedan, så är teorien enligt Poppers kriterier felaktig och bör formuleras om.

De oändliga tids- och rumspektiv som kärnfysiker och astronomer arbetar med är drastiskt begränsat redan för de biologiska vetenskaperna. Deras forskningsom-

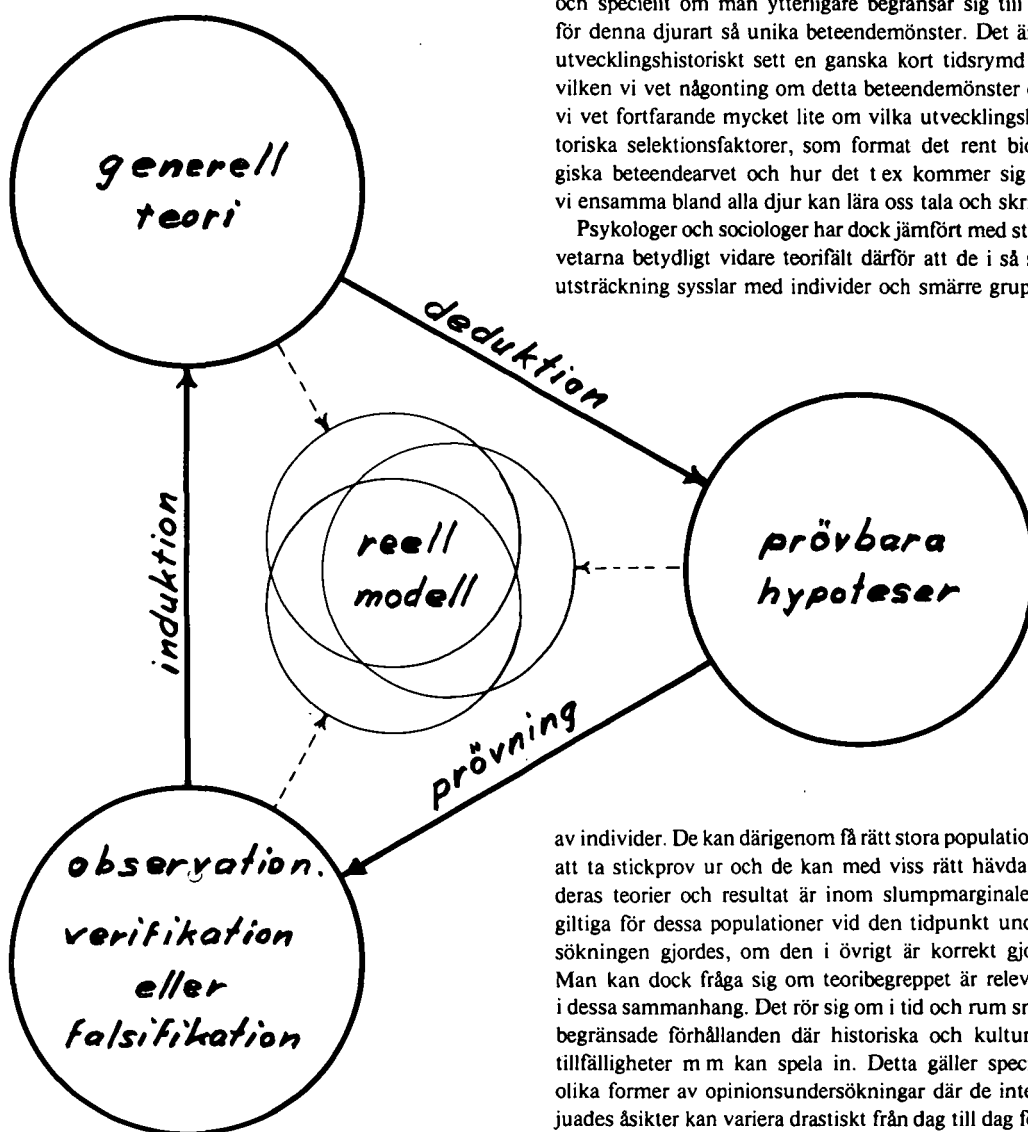
råde och därmed teoriområde är än så länge begränsat till vår lilla planet under den astronomiskt sett korta tidsrymd, som det funnits liv på denna. Man vet ännu inte om de teorier som gäller för jordens biologiska organismer har någon motsvarighet på det förmodligen "astronomiskt stora" antal himlakroppar med snarlika förutsättningar för liv. Kanske finns där liv byggt på

helt andra biokemiska principer, och även om det, som i vårt fall skulle vara fråga om kolföreningar, så kan ju utvecklingsprocessen ha varit drastiskt annorlunda, med för oss oförutsebara resultat. Strängt taget saknas alltså redan för biologien förutsättningar för generell teori annat än i de fall där man lyckats reducera problematiken ned till atomfysisk nivå.

Ännu en drastisk inskränkning i teoriernas tillämpningsområde sker när man bland alla de levande organismerna utväljer människan som forskningsobjekt och speciellt om man ytterligare begränsar sig till det för denna djurart så unika beteendemönster. Det är ju utvecklingshistoriskt sett en ganska kort tidsrymd för vilken vi vet någonting om detta beteendemönster och vi vet fortfarande mycket lite om vilka utvecklingshistoriska selektionsfaktorer, som format det rent biologiska beteendearvet och hur det t ex kommer sig att vi ensamma bland alla djur kan lära oss tala och skriva.

Psykologer och sociologer har dock jämfört med statsvetarna betydligt vidare teorifält därför att de i så stor utsträckning sysslar med individer och smärre grupper

Figur 1



av individer. De kan därigenom få rätt stora populationer att ta stickprov ur och de kan med viss rätt hävda att deras teorier och resultat är inom slumpmarginalerna giltiga för dessa populationer vid den tidpunkt undersökningen gjordes, om den i övrigt är korrekt gjord. Man kan dock fråga sig om teoribegreppet är relevant i dessa sammanhang. Det rör sig om i tid och rum snävt begränsade förhållanden där historiska och kulturella tillfälligheter m m kan spela in. Detta gäller speciellt olika former av opinionsundersökningar där de intervjuades åsikter kan variera drastiskt från dag till dag följt av ny information via massmedia o d.

Den kanoniska forskningsmodellen och den inom statsvetenskaplig forskning reella modellen.

Tar vi till slut steget över till statsvetenskapen så kommer en ny drastisk krympning av teoriområdet. Statsvetarens centrala forskningsområde är politiska system och författningar i nationalstater, och det finns för närvarande bara halvtant hundratals sådana stater på vår planet. Dessa stater är dessutom varandra så olika i så många avseenden att det är helt omöjligt att konstruera ett representativt stickprov på dem. Inte ens om man gör en totalundersökning av hela antalet får man med alla de vetenskapligt intressanta statskicksvarianterna, därför att dessa är betydligt fler än de för tillfället existerande varianterna. Därtill kommer att inget statskicks kan flyttas varken i tiden eller geografien.

Statsvetaren är av ett grymt teorifientligt öde tvingad att studera historiska och geografiska specialfall. Hans "teorier" kan endast bli mer eller mindre lösliga analogier rörande förekomsten av likartade fenomen med likartade orsaker. Man kan kalla dem "så-kan-det-gå-teorier", eller "det-är-inte-nödvändigtvis-så-teorier". Man kan se dem som omvända Popper-teorier, dvs "teorien" anses verifierad om det går att hitta ett enda fall som stämmer.

Speciellt illa ute är de statsvetare som studerar det sk internationella politiska systemet. De har i praktiken bara ett fall att studera dvs det historiskt unika fall, som existerat på vår planet under de få generationer man kan tala om ett sådant system. Detta system kan givetvis studeras framåt eller bakåt i tiden, men de evolutiva tidsserier som man då får, är inte mycket att grunda en generell teori på. Systemet är ju vid varje tidpunkt beroende av sitt tillstånd vid föregående tidpunkt och en given tidpunkt kan aldrig återkomma lika litet som det tillstånd som då rådde. Det är bara att försöka extrapolera kurvorna så gott det går och vänta och se om man lyckats.

Man kan givetvis experimentera med simulerade system och händelseförlopp i mer eller mindre sofistikerade spel. Sådant var populärt för en del år sedan, men nu hör man inte så mycket talas om det. Det är nog ganska otacksamt därför att variationsmöjligheterna är så oändligt stora, och vårt existerande system är bara en tillfällig variant av en teoretiskt sett oändlig variabel mångfald.

De icke överlappande delarna av de tre cirkarna i den "reella modellen" i Fig 1 symboliserar den begränsade frihet, som statsvetaren har till meningsfullt teoretiserande rörande den eventuella tillämplighet, som de erhållna forskningsresultaten har utöver det historiskt och geografiskt begränsade specialfall, som han undersökt. Detta "teoretiserande" måste dock, om det skall vara meningsfullt, ske mot en utförlig redogörelse för de speciella förhållanden, som är förknippade med detta fall. En sådan nödvändig utrymmeskrävande huvud-

sakligen deskriptiv redogörelse måste i de flesta fall innehålla sådana nu så impopulära inslag som författningshistoria och författningsanalys m m och beskrivning av politiska motsättningar och maktförhållanden, enstaka betydelsefulla politiska aktörer, ekonomisk utveckling o d. Detta drar givetvis under nu rådande bedömningsförhållande avsevärt ned avhandlingens skenbart vetenskapliga och teoretiska utseende. (Detta bedömningsklimat är dock förhoppningsvis även det bara en historisk och geografisk tillfällighet.)

Hur bär sig nu statsvetaren åt när han mot alla dessa teoretiska odds tvingas producera avhandlingar som ytligt sett ser ut som rena naturvetenskapen? Vi har tidigare givit svaret. Han tillgriper det uni-in-de-dukta tricket (UJDDT). Detta trick kan i sin mera renodlade form beskrivas med hjälp av vidstående skiss (Fig 2), vilken som synes är en vidareutveckling av den i Fig 1. Den kanoniska modellen är i denna version streckad för att markera dess imaginära karaktär. De tre inre överlappande ringarna i Fig 1 är i Fig 2 tänkta som helt sammanfallande. Därför syns bara en ring. Den markerar att forskaren i fråga helt avstår från alla meningsfulla men utrymmeskrävande diskussioner om och i vilken utsträckning hans resultat äger giltighet utanför hans speciella projekt. I realiteten sammanfaller alltså teori, hypotes och observation med det undersökta fallet och man har all anledning att misstänka att såväl teorien som hypoteserna valts eller utformats med fallet som provdocka. I stället för att ägna sig åt en meningsfull men tyvärr bedömningsneddragande tillämplighetsdiskussion koncentrerar sig den utiinduktivistiske forskaren på att utföra det illusionstrick, som symboliseras av de streckade partierna i Fig 2. Det gäller att hos den ytlige läsaren skapa en illusion av att projektet i alla avseenden följer den kanoniska modellen, dvs att det gäller en definitiv empirisk verifiering av generella teorier och hypoteser. Han gör det bl a med att aldrig själv ifrågasätta detta, han undviker överhuvudtaget att fästa läsarens uppmärksamhet på representativitetsproblematiken. Genom att anslå en anspråksfull vetenskapsteoretisk jargong kan han ge läsaren intrycket att representativiteten och generaliteten är så självklara att de inte behöver nämnas.

Varje iakttagelse rörande ett undersökt fall kan, hur trivial eller speciell den än är, alltid formuleras som en generell teori eller hypotes. Sedan man med hjälp av det enda undersökta fallet "verifierat" hypotesen, kan den via bakvänd Popper-induktion åberopas till stöd för den "generella teorien".

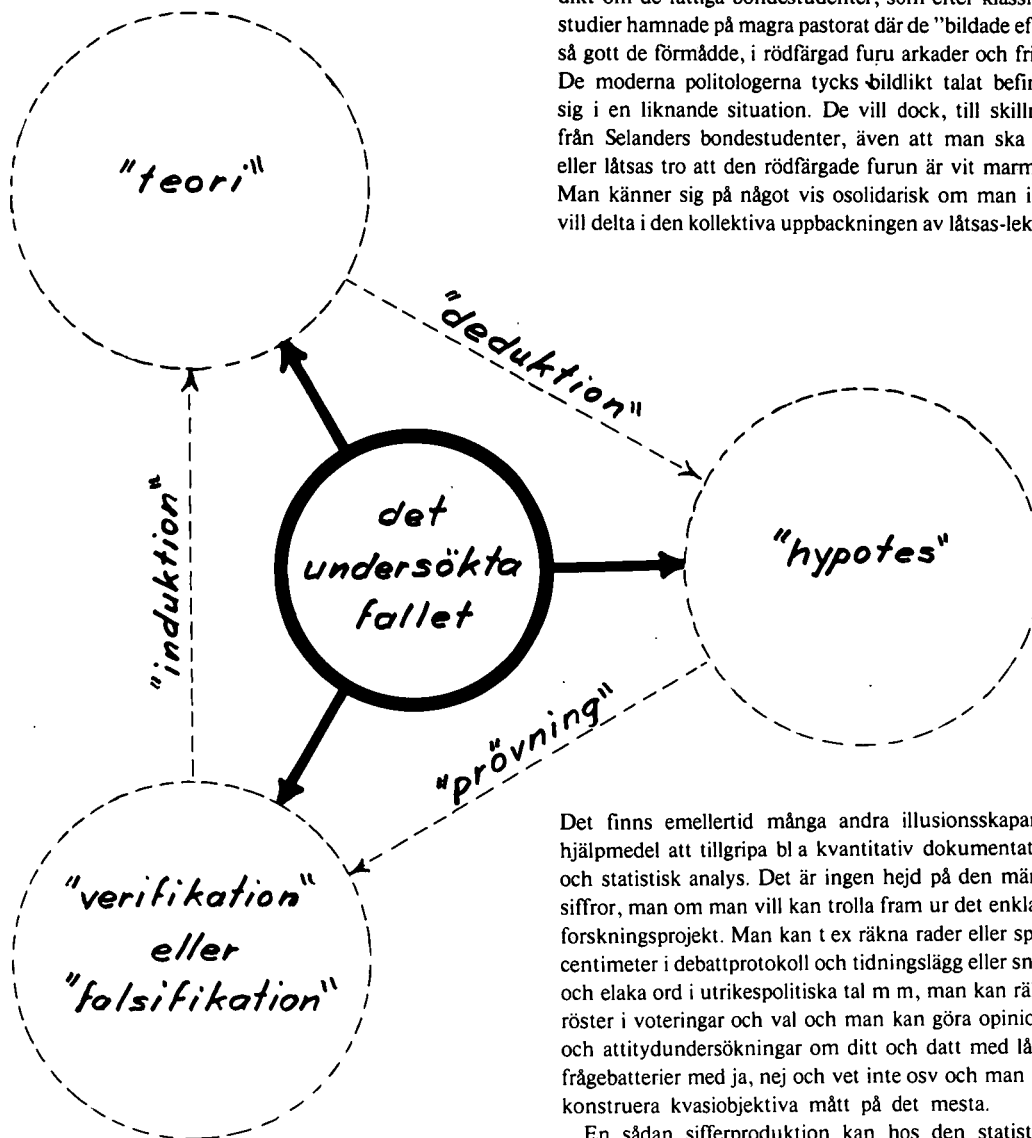
Man behöver ju inte heller hitta på sina teorier själv. Den statsvetenskapliga "politiska teorien" är ju så full av till meningslöshet diffusa antaganden om "input",

"output", "feedback" m m som utan större problem kan hakas på det undersökta fallet. Kanske ännu rikligare och lösligare än teorifloran inom den internationella politiken, där gamla geopolitiska teorier trängs med diverse maktbalansteorier och s k "marxistiska teorier" om ut-

sugning, imperialism och terror. Det går alltid att hitta någonting klämmigt, som går att "verifiera" eller "falsifiera" med det enda undersökta fallet.

Jag har ibland när jag framfört detta slag av kritik mot aktuell svensk statsvetenskap, mött irriterade eller trötta och resignerade påpekanden om att det jag sagt givetvis är alldeles riktigt, "men va fan skall man göra". Man påminns om ett par rader i en känd Sten Selanderdikt om de fattiga bondestudenter, som efter klassiska studier hamnade på magra pastorat där de "bildade efter, så gott de förmådde, i rödfärgad furu arkader och fris". De moderna politologerna tycks bildligt talat befinna sig i en liknande situation. De vill dock, till skillnad från Selanders bondestudenter, även att man ska tro eller låtsas tro att den rödfärgade furun är vit marmor. Man känner sig på något vis osolidarisk om man inte vill delta i den kollektiva uppbackningen av låtsas-leken.

Figur 2



Det finns emellertid många andra illusionsskapande hjälpmedel att tillgripa bl a kvantitativ dokumentation och statistisk analys. Det är ingen hejd på den mängd siffror, man om man vill kan trolla fram ur det enklaste forskningsprojekt. Man kan t ex räkna rader eller spaltcentimeter i debattprotokoll och tidningslägg eller snälla och elaka ord i utrikespolitiska tal m m, man kan räkna röster i voteringar och val och man kan göra opinions- och attitydundersökningar om ditt och datt med långa frågebatterier med ja, nej och vet inte osv och man kan konstruera kvasiobjektiva mått på det mesta.

En sådan sifferproduktion kan hos den statistiskt

Det uniinduktiva tricket. (UIDDT)

Beteckningen motiveras av att såväl induktionen som deduktionen i realiteten utgår från samma unika fall dvs "det undersökta fallet", som givetvis även ligger till grund för hypotesprövningen.

okunnige lätt ge illusion av större bredd och representativitet än vad som faktiskt är fallet. Man tänker ofta inte på att en opinionsundersökning vanligen endast gäller en viss tidpunkt och kan vara föråldrad redan innan den kodats, och det krävs större kunskaper än man tror för att begripa alla de bortfalls- och validitets- och reliabilitetsproblem som är förknippade med dessa slag av sifferproduktion. Vet man egentligen vad siffrorna står för? Mitt intryck är att det för närvarande är dåligt ställt med elementära statistiska kunskaper hos de handledare och kompetensbedömare, som direkt och indirekt styr de statsvetenskapliga forskarna in på dessa kvantitativa approacher. Detta är en brist, som inte kan avhjälpas med utifrån tillkallad statistisk expertis.

De avvägnings- och värderingsproblem, som skall lösas kräver vanligen både statsvetenskaplig och statistisk kunskap i kombination. En statistiker som inte närmare känner till vilken kompletterande ickestatistisk information, som står statsvetaren till hands, kan i sin specialistambition medverka till en för materialets karaktär alltför kvalificerad analys. Han känner kanske inte till de historiska och lokala tillfälligheter som kan ha påverkat distributionen så att sådan analys blivit meningslös. Den statistiskt okunnige statsvetaren känner å sin sida inte till de höga krav på grundmaterialet som krävs för att en sådan kvalificerad analys skall bli meningsfull. Han tror kanske att sådana brister på något vis automatiskt elimineras i de obegripliga datorerna, när förhållandet vanligen är tvärt om.

Den dystra sanningen är att det är mycket litet inom statsvetenskapen, som lämpar sig för avancerad statistisk analys. Det finns inga långa serier under oförändrade förhållande. Statsvetarens siffror studeras bäst i enkla aritmetiska diagram där forskaren med hjälp av sina specialkunskaper om grundmaterialet kan ge förklaringar till mera spektakulära toppar och dalar i kurvorna, sånt som inte datorerna begriper. Detta gäller speciellt de olika slag av evolutiva tidsserier, som är så vanliga inom statsvetenskapen. Sådana historiska serier lämpar sig helt enkelt inte för avancerad statistisk analys. Det finns visserligen många och tjocka böcker om tidsserieanalys, men de handlar mycket lite om evolutiva tidsserier.² Där står nästan bara om stationära tidsserier dvs serier där standardavvikelsen är konstant genom hela serien som i radiovågor o d, sådana serier finns knappast inom statsvetenskapen. (Man skulle förstås kunna tänka sig någon sorts regelbundet återkommande stressvariationer i samband med val och budgetperioder.) Det är dock rent nonsens att tillämpa sådan analys på statsvetarens historiska evolutiva tidsserier. Söker man efter samband mellan två evolutiva tidsserier så kan man inte göra stort mer än rita upp dem i passande skalor på samma diagram. Den information man då får är som regel långt

tillförlitligare än produktmomentkorrelation med eller utan lagkorrelation. Sådan nu så populär korrelationsräkning på evolutiva tidsserier är för det mesta rent nonsens.

Liknande men mer komplicerade invändningar kan göras mot den likaledes så populära faktoranalysen. Det är svårt att inom statsvetenskapen hitta ett material där sådan analys är meningsfull, bl a därför att den förutsätter linjära samband och normalfördelningar och det vet man sällan om man har. Faktoranalysen har länge haft låg status i den statistiska facklitteraturen.³ Det är endast genom att ställa för statsvetaren orimligt hårda krav på grundmaterialet, som den bli statistiskt intressant, och sådant material hittar man sällan inom statsvetenskapen.

Förr i tiden utgjorde det tidsödande räknearbetet en hälsosam broms på korrelationsglädjen. Denna broms finns inte längre sedan datorerna blivit mer tillgängliga och avancerade. Frågan är om och i vilken utsträckning som forskarna numera behöver lära sig den matematiska innebörden i de operationer som de använder. Frågan är även om inte brister i detta avseende kan bidra till den mystik, som för många förknippas med korrelationsräkning. Alla statistikutbildade har väl en gång upplevt denna mystik när de genomförde sin första korrelationsräkning. En känsla av oomkullrunkeligt samband och obetvinglig kausalitet, som man int kan sätta sig upp emot. Det kan ta tid att övervinna denna statistiska barnsjukdom och det kan nog endast ske via ytterligare utbildning speciellt i seminarier där elaka kamrater diskuterar sönder ens övningspapper. De som aldrig fått någon riktig statistikutbildning har nog svårt att frigöra sig från korrelationsmystiken. Mitt intryck är att den nu vilar tung över svensk statsvetenskap, och att det är dags att bilda någon form av motståndsrörelse.

De teoretiska illusionseffekter, som avancerade matematiska och statistiska metoder kan ge inom statsvetenskapen, beror till stor del på att man så lätt förväxlar matematiska och statistiska teorier med statsvetenskapliga. Politologen tillåts stoltsera i teorifjädrar han lånat från datamaskinfirmornas program-manualer. Det är ingen som frågar vad han har under. Det är inte passande.

Det är lätt att hitta mer eller mindre renodlade exempel på det uniindeduktiva tricket i de doktorsavhandlingar som spikats under det senaste decenniet tex i serien "Stockholm Studies in Politics". Det är dock inte så roligt att kritisera dessa, när man vet hur beroende respondenter är av handledare och bedömningsnormer.

Man kan även på sätt och vis se det fyrtyotal lic- och doktorsavhandlingar, som ingår i "det stora kommunalforskningsprojektet" som exempel på ett enda stort

uniindeduktivt trick. Där finns en mycket illusionsskapande teoretisk referensram byggd på Eastons politiska systemteori. Kvasinormativa teorier av detta slag kan dock varken verifieras eller falsifieras. Tillsammans med de teorier om "demokratiska värden", som även redovisas, bildar de en form av statsvetenskaplig "skolastik",⁴ som väl mer hämmar än underlättar empiriska studier av lokala samfälligheter.

Denna "skolastik" förstärker även intrycket att man vill skyla över det trista faktum att det stora projektet trots all sofistikerad statistik är begränsat till ett litet udda konungadöme i den snöiga nord, vid en tidpunkt när dess kommunala författningar och ekonomiska ramar var si och så. Det är teoretiskt sett egentligen bara ett enda undersökt fall, som man trixat med.

Ett alldeles utmärkt trick-exempel på professorsnivå finns i Kjell Goldmanns nyutkomna bok "Is My Enemy's Enemy My Friend's Friend" (Lund 1979). Där kan man studera hur vårt statistiskt sett unika och tidsbundna internationella politiska system behandlas som om det var fråga om en representativ sampling från bebodda planeter från ett stort urval av solsystem och galaxer i olika delar av universum. Där finns även många exempel på lag-korrelationsräkning på evolutiva tidsserier av det slag jag tidigare kritiserat. De resultat som följer sig bakom det visuellt mycket vetenskapliga utseendet är dock sedan länge journalistiskt allmångods.

Dessa summariska "exemplifieringar" är att betrakta mer som orientering för dem som vill läsa själv. Varje trick-exempel skulle för att komma till sin rätt behöva en längre recension. Jag vill dock i denna artikel mer uppehålla mig vid den övergripande problematiken än vid de enskilda fallen som var för sig kan vara mycket speciella.

Den intressantaste trick-dokumentationen finns dock i de många slag av meritvärderingsyttranden, som förekommer vid fördelning av anslag, tjänster och formella kompetenser. Denna "litteratur" kan dock knappast recenseras på vanligt sätt. Det är ju närmast fråga om en form av kulthandlingar oåtkomliga för rationell kritik. De är dock de viktigaste styrmedlen bakom den aktuella utvecklingen.

Den aktuella uniindeduktiva teorivågen inom svensk statskunskap har som tidigare antytts ett visst samband med att en del traditionella statsvetenskapliga forskningsapproacher och metoder blivit ansedda som omoderna och ovetenskapliga. De mest iögonfallande av dessa är författningshistoria och författningsanalys. Detta förhållande illustreras kanske bäst av den brist på intresse, som de statsvetenskapliga institutionerna i vårt land visat för de genomgripande grundlagsförändringar som nyligen skett i vårt land. De statsvetare, som direkt

deltagit i detta arbete tycks ha gjort det som ett slags vänsterknäck utan större betydelse för statsvetenskaplig forskning och undervisning.⁵ De tycks inte ha gjort mycket för att inspirera sina studenter till forskning på detta område. Det råder efter vad jag uppfattat en nära nog total likgiltighet för hela detta forskningsområde bland dagens unga statsvetare.

Jag har vid ett par tillfällen hört Jörgen Westerstål i föreläsningar omtala att han i början av sin karriär, så att säga, sågade av grundlagstolkning som vetenskap. Han hade bl a upptäckt att godtyckliga politiska tolkningar var möjliga och att den paragraf i 1809 års lag som föreskrev tillämpning enligt ordalydelsen var meningslös. Jag har dock svårt att inse att detta förhållande gör studiet av skrivna och oskrivna författningar mindre vetenskapligt intressant.

Den problematik som Westerstål här berör, är ju urgammal och välbekant och borde väl snarare öka än minska det statsvetenskapliga intresset för detta forskningsområde. Den finns beskriven bl a i Maines klassiska bok "Ancient Law" som utkom 1861 (senaste observerade nytryck 1972). Han säger bl a att lagtexter hör till de äldsta bevarade texterna i de flesta språkområden. De tycks i många fall ha inneburit något av en demokratisk revolution därför att man tidigare varit beroende av minne och hederlighet hos de präster och lagmän, som haft till uppgift att minnas och föredra lagen. De skrivna lagtexterna kunde huggas i sten och brännas i keramik, deras auktoritet och permanens förstärktes ofta av att de tillskrevs gudar eller legendariska konungar och folkhjärtar t ex Hamurabi och Moses. Dessa texter var svåra att ändra utan att skada deras auktoritet. Den som med goda eller onda motiv ville revidera eller komplettera lagen måste tillgripa olika slag av "legala fiktioner" dvs hitta på mer eller mindre klyftiga tolkningar eller definitioner av termer och fraser i texten och hävda att det var så och så den gamle lagstiftaren egentligen menat.

Den som vill studera denna för mänsklighetens sociala och politiska utveckling fundamentala problematik måste givetvis anlägga ett vidare och djupare rättsfilosofiskt och rättssociologiskt perspektiv än vad Westerstål gjorde när han sågade av författningstolkningen som statsvetenskap. Man måste fråga sig vilken roll lagtexter inklusive författningar skrivna och oskrivna spelar och spelat i samhällslivet. Det har förvånat mig mycket att forskare, som uppenbarligen fångats av Easton och Deutschs cybernetiska politiska systemteorier totalt saknar intresse för skrivna och oskrivna författningar. Dessa texter och normsystem är ju definitivt det mest cybernetiska vi har i vår vetenskap. Det är ju inget annat än det politiska systemets fundamentala programmeringar.

Det har även förvånat mig att man inom ett forskningsområde, där det är så svårt att hitta invarianta fenomen i den historiska utvecklingen, så helt tycks ha förbiset den invariant, som en skriven författningstext utgör, oberoende av hur den för tillfället tolkas och tillämpas. Den invarianta texten kan ju i många fall användas som en i tiden konstant baslinje varifrån man "mäter" tidsvariationerna i tolkning och tillämpning.

Det har även förvånat mig att teorijagande uniinduktivisterna inte ännu kommit på att författningar troligen är ett användbart tillämpningsområde för modern matematik som topologi, grupp teori, algebraisk geometri m m inklusive den nu så populära "katastrofteori".⁶ Alla de politiska tillstånd som teoretiskt kan förekomma inom ramen för en given författning kan ju ses som en topologisk grupp eller differentiabel mångfald. De situationer när författningen kan tänkas upphöra att fungera utgör en "katastrofmängd" osv. Även den, som inte är uniinduktivist kan ju ha viss nytta och intellektuell tillfredsställelse av sådana matematiska modeller som en sorts logiska metaforer utan krav på statistisk verifiering. Man skulle kanske på detta vis kunna få en viss uppfattning om hur variationsrika och slumpbetonade de politiska fenomenen är och hur fåfängt det är att på grundval av några få observerade historiska fall dra i tid och rum långtgående teoretiska slutsatser enligt UIDDT-modellen i Fig 2.

Man kan kanske även säga att man inom området författningshistoria och författningsanalys kanske befinner sig närmare om inte de hårda naturvetenskaperna så dock de halvhårda, dvs biologien eller närmare bestämt etologien, än i någon annan del av ämnet statskunskap. Utgår man ifrån att mänskliga beteendemönster och politiska institutioner har utvecklingshistoriska rötter i de slag av sociala beteenden som finns hos oss närstående primater så är det en fascinerande sysselsättning att spekulera över gången i den kausala process som måste ligga mellan dessa stadier, och speciellt vad som i detta sammanhang kan vara relevant för utvecklingen av författningar oskrivna som skrivna.

Det mesta i denna historia kommer väl aldrig att avslöjas, men år efter år ökar ändå våra kunskaper, dels genom nya arkeologiska fynd och dels genom etologisk och genetisk forskning. Även statsvetaren kan kanske genom sin speciella överblick över de politiska institutionernas och beteendenas mångfald bidra till teoriutvecklingen på detta område. Givetvis är inte våra beteenden och institutioner genetiskt programmerade som hos myror och bin, men det är till stor del vår *förmåga att lära oss att organisera och leva i stora sociala och politiska system med vitt skiftande strukturer*. Det måste ligga miljoner år av såväl genetisk som politisk "trial and error" bakom denna utveckling och det stora de-

finitiva misslyckandet är ännu en möjlighet (sett ur antropomorf synvinkel).

Här kan man verkligen tala om ett område för något som liknar statsvetenskaplig grundforskning. Vilka politiska strukturer har i denna utvecklingsprocess varit framgångsrika i den meningen att de bestått länge eller ständigt återkommit, vilka har i denna mening varit mindre framgångsrika, vilka är överhuvud taget teoretiskt och praktiskt möjliga. Därtill kommer givetvis vissa i grunden ovetenskapliga antropomorfa värderingssynpunkter in, rörande vad som i någon mening är för människans utveckling bra politiska strukturer. Kanske skulle vi i några avseenden ha varit bättre eller sämre människor såväl genetiskt som kulturellt om andra politiska strukturer varit mer framgångsrika, osv. Det är givetvis svårt att helt utestänga värderingar av detta slag. Det vetenskapligt intressanta är dock om det går att finna någon form av kausala förklaringar till varför vi och våra politiska institutioner är som de är, vare sig det är bra eller dåligt att vara så.

I ett sådant en hel biologisk art omfattande utvecklingsperspektiv kan det ju finnas viss anledning att tala om teorier i vetenskapsteoretisk mening. Problemet är bara hur man skal verifiera sådana teorier när så stora delar av utvecklingshistorien är oåtkomlig för empirisk forskning. Här finns dock uppenbarligen en stor vit fläck på den statsvetenskapliga forskningskartan, som erbjuder för statsvetare ovanliga tillfällen till nära nog grundforskning i samarbete med hårda och halvhårda naturvetare och med arkeologer, historiker och etnologer m m. Denna typ av forskning räknas för övrigt till den i USA alltmer populära specialdisciplinen "biopolitics", som även erbjuder många tillfällen till synd dvs UIDDT.⁷

Författningshistoria och författningsanalys har även naturliga utvidgningar och anknytningar till den folkrättsproblematik, som är förknippad med de internationella organisationernas verksamhet. De har ju ofta stadgor och konstitutioner, som är mycket svåra att ändra därför att de formellt är av samtliga medlemsstater ratificierade konventioner. Detta leder bl a till tolknings tvister och man kan bli förvånad över den roll som rent folkrättsjuridiska argument spelar i de politiska diskussioner, som förs i de beslutande församlingarna i internationella organisationer. De olika parterna i konflikter bygger ofta upp sin argumentering på olika "legala fiktioner" rörande stadgeförfattarnas "avsikt" och tidigare tolknings- och tillämpningspraxis osv. Betydelsen av detta slag av argumentering beror på att alla medlemsstater, stora som små, har långsiktiga intressen av att bygga upp en förnuftig tolkningspraxis. Även stormakterna kan därför böja sig, för på kort sikt för dem ofördelaktiga tolkningsbeslut, för att inte skapa besvär-

liga prejudikat. Man vill inte tappa ansiktet genom att öppet utan legala fiktioner bryta mot den fundamentala folkrättsprincipen "pacta sunt servanda".

Denna internationella trial-and-error-process är kanske när allt kommer omkring det viktigaste, som för närvarande pågår på vår planet. Jag tänker speciellt på FN:s olika fackorgan, som det är ganska tyst om i massmedia. Det är synd att så få statsvetare intresserar sig för dem. Deras konferensprotokoll och utredningsarkiv rymmer mängder av information om hur medlemsstater av olika slag, diktaturer som demokratier, uppför sig såväl hemma som vid konferenserna. Det går att göra universella komparativa studier av aspekter på medlemsstaternas statsskick och medlemsbeteende på detta material.

Jag gjorde för femton år sedan en sådan studie i min doktorsavhandling "Workers, Employers and Governments. A comparative study of Delegations and Groups at the International Labour Conference 1919-1964 (Stockholm 1965). Den handlar om ett specialfall av folkrättsproblematiken "equality of member states", närmare bestämt om hur man inom ILO tolkat och tillämpat den stadgeparagraf, som reglerar de för ILO unika trepartsdelegationernas sammansättning och status. Enligt denna paragraf skall arbetarnas och arbetsgivarnas delegater utses i samråd med de "mest representativa" organisationerna i respektive hemland. Stadgan kan sägas förutsätta en föreningsfrihet, som saknas i de flesta av medlemsländerna. Därför har en nära nog kontinuerlig serie av konflikter rörande tolkning och tillämpning av denna paragraf pågått sedan organisationen bildades. De diskussioner och utredningsmaterial som genererats av dessa sk fullmaktskonflikter, ger en hel del information om den status som olika fackföreningar och arbetsgivarorganisationer har såväl hemma som vid konferensen.

Den statistiska bearbetningen som jag i samma syfte gjorde av konferensdeltagarnas olika aktiviteter, består till stor del av aritmetiska diagram över evolutiva tids-serier. Jag avstod medvetet från det slag av statistisk misshandel av materialet, som är så vanligt i UIDDT-approacherna. Trots att studien vara maximalt representativ i den meningen att den täckte hela planeten och hela den då förflutna verksamhetsperioden, kan man ändå inte verifiera någon "generell teori" med den, lika litet som med någon annan statsvetenskaplig studie.

Givetvis har avsikten med min kritik av det jag kallat UIDDT inte varit att avråda statsvetare från studier i statistik och vetenskapsteori, snarare tvärt om. Den måttlösa övertron på och missbruket av vetenskapsteoretiska termer och statistiska metoder, har sin grund

snarare i för små än för stora kunskaper i dessa ämnen. En ökad utbildning i statistik och vetenskapsteori skulle enligt min uppfattning minska de uniindeduktiva forskningsapproacherna, speciellt om denna utbildning på något sett kunde bibringas de i forskarutbildningen verk-samma handledarna och bedömarna. Min uppfattning är även att ökade kunskaper i dessa ämnen liksom en bredare samhällsvetenskaplig utbildning skulle återupp-liva forskarintresset för de i tidigare statsvetenskaplig forskning centrala områdena och metoderna. Det är en ren myt att dessa på något vis skulle vara mindre ve-tenskapliga än de nu så moderna UIDDT-approacherna. Sådana uppfattningar är nog till stor del inget annat än nyfrälsthetseffekter hos den forskargeneration, som inte fått någon grundutbildning i de metoder och approacher, som de rekommenderar sina studenter att tillämpa.

Torsten Landelius

Noter

1. Diskussion av förhållandet mellan det naturvetenskapliga (logisk-positivistiska eller logisk-empiriska) teoribegreppet och statsvetenskapliga och behavioralistiska teorier förekommer bl a i följande relativt aktuella verk.
Gregor, A J, An introduction to Metapolitics. (London 1971).
Gunnell, J G, Philosophy, Science, and Political Inquiry. (New Jersey 1975).
Gregg, P M (red), Problems of Theory in Policy Analysis. (London 1976).
Ions, E, Against Behavioural Science. (Oxford 1977).
2. Termen "evolutive time-series" förekommer i Herman Wolds Demand Analysis (Uppsala 1952) och i hans doktorsavhandling om stationära tids-serier (Uppsala 1938). Det är dock vanligt att man inte ens har något namn på dessa serier. De tycks betraktas som en ointressant restgrupp om man inte med något knep kan få dem stationära, slumpmässiga eller stokastiska. Se för övrigt Kendall-Stuart "The Advanced Theory of Statistics", vol 3.
3. Kendall-Stuart vol 3.
Taylor-Hudson, World Handbook of Political and Social Indicators. Second Edition 1972, sid 378-390.
Gorsuch, R L, Factor Analysis sid 327-330. (1974).
4. Termen lånad från Torbjörn Tänsjö's bok "Demokratimätning. En inblick i den statsvetenskapliga skolastiken." (Akademilitteratur 1978). Han har dock ett något annorlunda tillämpningsområde.
5. Det intrycket fick jag när jag (oinbjuden) deltog i det symposium om "statsvetenskaplig och statsrättslig forskning kring den nya grundlagens tillkomst", som Statens råd för samhällsforskning anordnade 4-5 juni 1975. Föreläsningarna senare publicerade i Statsvetenskaplig Tidskrift 1976 nr 1. Det var mer fart på juristerna. Statsvetarna höjde sig säl-

lan över det lokalhistoriska och anekdotiska planet. Där förekom t ex inga försök att placera in den nya författningen i internationella och komparativa perspektiv.

6. Det finns numera en omfattande litteratur om katastrofteorin och dess tillämpningar på de mest kufiska områden inklusive statskunskap. En ny relativt sansad bok i detta ämne är P T Saunders "An introduction to Catastrophe theory". Cambridge University Press 1980. Där finns även en aktuell litteraturförteckning.
7. Somit, A, *Biology and Politics*. (Mouton 1976). Boulding, K E, *Ecodynamics*. (Sage Publications 1978).

Diskussion om nazismen och dagens terrorism i Tyska förbundsrepubliken. Aktuella spel- och dokumentärfilmer

I Västtyskland har sedan något år tillbaka pågått en stor diskussion om synen på Adolf Hitler, nazismen, judeutrotningen och dagens terrorism. Det har varit en het diskussion, som i sin subjektiva iver saknat all kritisk distans. I centrum för uppmärksamheten har stått böcker, tidskrifter, men framför allt spel- och dokumentärfilmer. Det är å ena sidan filmer, som behandlar Adolf Hitler och nazismen, å andra sidan filmer om dagens terrorism.

Dels är det "Hitler – en karriär", som redigerats av Joachim C Fest, chefredaktör för den ansedda tidningen Frankfurter Allgemeine Zeitung, vidare Hans-Jürgen Sybergers "Hitler – en film från Tyskland", den amerikanska TV-serien "Holocaust", samt Jochen Bauers dokumentärfilm "Geheime Reichssache." Dels är det kollektivfilmen "Deutschland im Herbst".

Fest hävdar på tvivelaktiga grunder, att Hitler var en stor personlighet, förd bakom ljuset av sina hantlangare, och därför oansvarig för judeutrotningen. Ett flertal västtyska tidningar har värderat filmen som nykter och saklig. Syftet har varit att ärerädda Hitler. Omvärderingen av Hitler är emellertid gåtfull. I hans självbiografi "Mein Kampf" framgår det tydligt vad Hitler anser om judarna. De är lägre stående människor, som man fick förfölja och förnedra. Judestjärnan var likaledes ett påhitt av Hitler. Och evakueringen av judar från Tyskland och Polen till Ukraina hade Hitler i sin obarmhärtiga nit själv ombesörjt. Han såg i den internationella judendomen sin och Tysklands värste fiende. Hitler har därtill föreslagit och gett order om att sjuka tyskar skulle avlivas, eftersom dessa var livsodugliga för att bereda plats åt mindre sjuka människor. Med den värderingen av människor i allmänhet är det helt förståeligt varför han ville utrota judar.

Enligt den brittiske författaren David Irving i hans nyligen utkomna bok "Hitlers war" finns det inga skriftliga belägg för att Hitler låg bakom judemorden. Å andra sidan menar författaren att det finns bevarat dokument, som anger att Hitler förbjöd dessa.

Fest undviker att värdera Hitlers judeuppfattning. Hans film som är två och en halv timme lång, ägnar litet utrymme åt judefrågan. I stället döljer inte Fest sin enorma förtjusning över att Hitler som karaktär och konstnär. Han beskriver honom som "en stor man" och som "ett energiknippe". Filmen följer Hitlers liv från hans barndom till hans sista dagar som statsman. Det är ingalunda en dokumentärfilm som sakligt och neutralt förklarar orsakerna till Hitlers politiska framgång. Fest drar inte heller några slutsatser av social, politisk och psykologisk natur som motiverar Hitlers besatthet av makt och inflytande. Det förefaller snarare så att Hitler var utsedd att leda den tyska nationen.

Fest utnyttjar för den skull masscener, som är hämtade från olika filmarkiv, i vilka fanor och banér, hakkors och utsträckta händer speglar redigerarens barnsliga förtjusning i Hitlers faderliga välvilja. Han ger inga som helst upplysningar om varför Tyskland utvecklades till en diktatur: depressionen och Hitlers beroende av konservativa, nationalistiska och antirepublikanska grupper, som stödde honom med pengar. Varken klipningen, musiken eller kommentatorn försöker kritiskt värdera Hitlers person och de propagandamedel med vilka han kunde styra den tyska befolkningen: film, radio och press. För Fest förefaller det som om nazismen och Tredje Riket var en enda lång folkfest, som pågått i tretton år och som borde pågå ännu. –

"Hitler – en karriär" är till skillnad från Erwin Leisers "Den blodiga tiden" och "Dö för Hitler?" en tvivelaktig partsinlaga. Den visar hur en aningslös publik kan påverkas till att tro på Hitler som en "god människa". Flera människor bland publiken reste sig upp och applåderade under den föreställning jag bevistade i Berlin. Förklaringen är att Hitler karaktäriseras som om han vore "snäll" och "god". Han älskar barn, djur och de små i samhället, han bygger vägar och avskaffar arbetslöshet, han slåss mot kommunism och mot antinationella krafter. Enligt Fest är han mestadels oskyldig, och ren, en tragisk – hjälte, som svarar högt i det blå och som lever med sina ideal om det s k goda samhället. Det upprörande med Fests aningslösa propaganda är att unga människor, som inte känner till den historiska bakgrunden, vilseleds i sina värderingar av Hitlers karaktär. Visserligen var han en sammansatt och ingalunda obegåvad person, som onekligen aktiverade unga män och kvinnor för att bygga upp den tyska nationens välstånd. Men han var ingalunda god och välvillig, snarare motsatsen. Ibland hatisk mot främlingar och fiender.